

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
 רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
 טלפון : 09-9579540, פקס : 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 151 ספטמבר 2019 אלול תשע"ט

נהגה, נפתח, נפתח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

על ראש השנה בקרקוב ומנהג תשליך לפני המלחמה, כותב אליעזר צוריאל בספרו "בהמיר ארץ במוט הרים": "מעמד מעין זה היה מתרחש ביום ראשון של חג ראש-השנה. לאורך נהר הוויסלה מן גשר הברזל ועד גשר "דעמבניקי". משני עברי הנהר, צבאו המוני יהודים, סידורי-תפילה בידיהם, לבושי שחורים ומתנועעים בתפילה. הקהל לא פסק לנהור מכל העברים אל גדות הנהר. עגמומיות של סוף הסתיו עמדה באוויר".

מאיר בוסאק, כותב בספרו "בין צללי עיר" כי בבית הכנסת "מגלה עמוקות", נהוג היה לקראת כל שנה חדשה, למכור "ארנדס" - חכירות של מילוי תפקידים שונים, כמו זכות העמידה ליד ספר תורה בשעת הקריאה בשבתות ובחגים, זכות הוצאת ספר התורה מארון הקודש והכנסתו בחזרה לשם וכד'.

זכויות אלה יכול הקונה לנצל לעצמו או לכבד בהן מישהו אחר. בין היתר היו מוכרים גם את זכות הבאת היין להבדלה בבית המדרש למוצאי שבתות וחגים. האדם שילם, שינו יתקבל לעשות עליו ברכה במקום הקדוש...

שנים ספורות אחר כך נכלאו יהודי קרקוב בגטו בפודגוז'ה; הרוקח תדאוש פאנקביץ' כותב בספרו "בית המרקחת בגטו קרקוב": "אבד כלא היה אותו הלך הרוח הסודי המיוחד, אותו הקסם של הסמטאות המוצלות, ההומות אדם. עתה שוב לא נופל עליהם אורם הקלוש של פנסי הרחוב. אחת ולתמיד נעלמו הסוכות שנהגו היהודים להקים בחצרות ובמרפסות לזכר היותם במדבר. שוב לא נראים יהודים מתפללים על גדות הוויסלה ביום האשון של ראש השנה שלהם, ומזל שהתמונות הונצחו ביצירתו המפורסמת של גירימסקי "תשליך".

פתיתים,

באוקטובר השנה ימלאו 45 שנים לפטירתו של אוסקר שינדלר "חסיד אומות העולם", שרבים מיהודי קרקוב חייבים לו את חייהם.

אנו, הניצולים והצאצאים, שחבים לו כל כך הרבה, מבקשים לזכור אותו ולעלות לקברו שנמצא בבית העלמין הנוצרי בהר ציון בירושלים.

ביום שני ח' בתשרי תש"ף, 7 באוקטובר 2019, בשעה 10:00 נצא באוטובוס מתל-אביב לירושלים, היישר אל קברו של אוסקר שינדלר, ונשוב לתל אביב בשעות הצהריים. האוטובוס ימתין בירידה לאיילון מתחנת הרכבת מרידור (מרכז).

המעוניינים להצטרף אלינו מתבקשים להודיע למערכת, כולל מספר המשתתפים, מספר הטלפון הסלולרי שלהם והמייל. נא להצטייד בכובע ובמים לשתייה.

המעוניינים לשאת דברים מתבקשים להכין את הדברים מראש, ולקצר את דבריהם.

ברכות ואיחולים
 לחברתנו

נעמי קלוגר
 לבית פיסטול

החוגגת יום הולדת
 100

מאחלים לך עוד הרבה
 שנים של בריאות טובה
 ונחת מהמשפחה

Alexander Gierymski 1884
 אלכסנדר גירימסקי-תשליך-יהודים מתפללים

זאב האס, חניך ה"בורסה"

בית היתומים שכן בבניין בן חמש קומות, והתנאים היו טובים מאוד. לתנאים כאלה זכו רק כ-10% מילדי קרקוב. בבניין הייתה ספרייה עשירה מאוד, ובכל שנה בקיץ יצאנו לחופשה של חודשיים בהרי הקרפטים, בראבקה או במשאנה דולנה.

בבית היתומים למדנו בחוגים שונים, נגינה במנדולינה, מקהלה בניצוחו בהתנדבות של החזן פרופ' שפרברג מזקופנה, תנ"ך אצל הרב רוזנבאום ואחריו אצל הרב מינץ. המחנך המעולה והחכם מאוד שלנו היה ד"ר סובול. אני יכול לומר שאת התשתית התרבותית והאינטלקטואלית שלי קיבלתי בבית היתומים, שהרי במשפחתי לא יכולתי לקבל זאת, כי הייתי מנותק ממשפחה.

בכל שבת קיבלנו חופש לבקר את המשפחה, ואני הלכתי לבקר כמה דודים שהיו לי בקרקוב, במיוחד כדי לקבל חתיכת עוגה. בעצם לא היה לי לאן ללכת, כי סבי וסבתי, הוריה של אמי - שגרו עד מותו של סבי ברחוב אגוסטיאנסקה 15 - היו עסוקים בבעיותיהם. לאחר מות סבי עברה סבתי להתגורר בפודגוז'ה אצל אחת מדודותי.

ההבדל בין התנאים הטובים בבית היתומים לבין התנאים הגרועים בקז'ימיר', שם גרו דודי, היה עצום. הלכתי כשאני סותם את האף כדי לא להריח את הסירחון העולה מהרחוב. חתיכת העוגה המתוקה שקיבלתי בביקורי אצל הדודים הייתה חשובה לי, כי בבית היתומים לא עודדו אכילת ממתקים ולא נתנו לנו לאכול דברים מתוקים. עד היום אני מודה להם על האיסורים האלה. הם ידעו לתת לנו תזונה נכונה ובריאה, ותפריט שונה בכל יום.

הסיפור הבא, שהתרחש בפסח, הוא דוגמה להתנגדות המנהלת פוירשטיין לאכילת דברי מתיקה. בשנים 1932-1929 כיהן בקרקוב ראש עיר יהודי, משה קפלנר, ששינה את שמו כשהמיר את דתו לשם הפולני בצ'ייסלוב קפליצקי. באחד מלילות הסדר הגיעו למוסד לביקור שתי אחיותיו של קפליצקי, שגם הן המירו את דתן לנצרות.

(המשך בעמוד הבא)

נולדתי בקרקוב בשנת 1921 להורי, יעקב ומרים, בן יחיד ואח לשלוש בנות. גרנו ברחוב קרקובסקה 33, וכשהייתי בן 5 נפטרה אמי. נותרנו בבית ארבעה ילדים עם אב, שלא עמד בנטל והשאיר אותנו אצל סבתי, נסע ללבוב והתחתן בשנית.

סבתי לא הצליחה לשאת לבדה בנטל, ולכן פוזרנו בין בני המשפחה. אחותי הגדולה נמסרה לדודי, אחי אבי, שהיה אדם עשיר מאוד ודתי מאוד. אני ואחותי השלישית נמסרנו לבית יתומים, ואחותי הצעירה ביותר נשארה אצל הסבתא. המשפחה קיבלה את הדירה שבה גרנו.

מעמדו של יתום בפולין אז היה כמו של בעל מוס. גם אם היית יתום ממשפחה טובה, גם לעומת ילד שהוריו חיים, אך אינם מספקים לו דבר.

בית היתומים

אחותי ואני התקבלנו לבית היתומים ברחוב דיטלובסקה 64 וזאת בזכות תשלומים חודשיים של אחיותיה של אמי שהיגרו לארגנטינה, ושלחו 42 דולר בכל חודש. אחרי זמן מה הן הפסיקו לשלם, אך מפני שכבר היינו שם נשארו.

בית היתומים היה מוסד מפואר, ומשפחת רוק Rock היתה הפטרונית שלו. עוד בזמן שהותנו שם נפטרה גברת רוק, ובכל שנה, ביום השנה למותה עלינו לקברה בבית העלמין במידובה.

התורמים לאחזקת בית היתומים היו מכל העולם, ובכניסה לבניין התנוססו לוחות ועליהם שמות התורמים - לוחות גדולים עבור התורמים הגדולים, ולוחות קטנים עם שמות התורמים הקטנים יותר.

הכניסה למקום הותרה רק באישורה של גברת פוירשטיין, מנהלת המוסד. מי שביקש להיכנס היה מטלפן בטלפון פנימי מאולם הכניסה, ורק לאחר אישור היה נכנס.

רוז'ה רוק "אם היתומים"

רוז'ה רוק (1881-1926)

רוז'ה רוק Róża Rock, נולדה בקרקוב בשנת 1881 והייתה פעילה חברתית. בעלה, האדריכל לזרוס רוק, היה חבר מועצת העיר קרקוב.

בשנים 1918-1926 כיהנה רוז'ה רוק כנשיאת בית היתומים היהודי ברחוב דיטלה 64, מוסד שהוקם ביוזמת אגודת צדקה של נשים יהודיות, אשר אסף פרטי הלבשה והנעלה עבור פליטים ונפגעי מלחמת העולם הראשונה.

בזכות מסירותה ופעילותה הייתה רוז'ה רוק דמות ידועה בקהילה. בפעילותה כנשיאת בית היתומים שאפה רוק להגדיר מחדש את דרכי החינוך וההתייחסות לילדים, ולאפשר להם תנאים מיטביים להתפתחותם.

בשנים 1922-1923 יזמה רוז'ה רוק שיפוץ נרחב של בית היתומים, כמובן בסיועו של בעלה האדריכל ובעזרת הוועדה לעזרת יהודי פולין שמימנה את הפרויקט.

נפטרה בוינה בשנת 1926

זאב האס, חניך ה"בורסה" (המשך)

הייתי ילד רזה ולא גיבור גדול. למדו אתי ילדים פולנים שנשארו כיתה והיו מבוגרים יותר וגדולים בגופם, והם פשוט התנכלו לי. בשיעורי דת בנצרות הילדים היהודים יכלו לצאת החוצה ולא להשתתף, אך בימי החורף הקרים פחדתי לצאת והעדפתי להישאר בכיתה, שהיתה מוסקת.

כשהכומר הגיע לשיעור הראשון וראה אותי הוא שאל, "חדש?" כל הכיתה ענתה: "הוא יהודי!" והכומר אמר, "אני לא אגרש אותך מהכיתה, אבל בסוף השנה אבחן אותך על כל החומר!" בבחינות סוף השנה הוא אמר לכולם, "תראו ראשים סתומים! התלמיד האס יודע את כל החומר גם על הדת שלו וגם על הדת שלכם, ואתם לא יודעים שום דבר!"

לא הייתי התלמיד היהודי היחיד בכיתה, ובבית הספר היו תלמידים יהודים נוספים. לא פחדתי מהנערים הפולנים כי ההתעללויות, הדחיפות, הצחוקים והעלבונות פסקו עם תחילת הבחינות, ובפרט בהיסטוריה ובספרות. עניתי בבת אחת על חמישה נושאים ועזרתי לכולם. הם קיבלו ציוני עובר ואני קבלתי ציונים מעולים, ומאז איש לא נגע בי. בכיתה הזאת למדתי יום שלם פעמיים בשבוע, במשך שלוש שנים. זו היתה השלמת לימודים, ובימי הלימודים לא עבדנו.

החלפתי מקום עבודה כמה פעמים. בהתחלה עבדתי במסגרריה, משם עברתי לעסק בתיקון מכוונות כתיבה ומשם למפעל כפתורים. לא מצאתי את מקומי בעבודה משום שהמקצוע שלי לא היה מוגדר. לא למדתי בבית ספר מקצועי, אלא רק בבית הספר ללימודים משלימים. כילד יתום ללא אב ואם לא היה מי שיכוון אותי. מרדן לא הייתי, ותמיד רק חיפשתי את הדרך לשרוד.

ה"בורסה" נוהלה בידי מר אנטנברג שהיה אדם ברמה מעל ומעבר, ועל ידי סיני אלכסנדרוביץ' שתמך בה. המורים שלנו ב"בורסה" היו המחנך טלר, שוננפלד המורה לגיטרה בוגר הסורבון, שהתנהג כמו חבר שלנו ונותר ככל הסטודנטים עני ואביון, ופרופ' אנהלט שניצח על המקהלה שלנו, והצליח להטביע בי את האהבה לשירה. השירה היא סם חיים בשבילי עד היום הזה. המורה לעברית היה יואל דרייבלט, אבל בדרך כלל אחרי יום עבודה לא הצלחתי ללמוד ופשוט ישנתי בזמן הלימודים. למרות שתי רגלי העקומות והידיים שלא תמיד ידעתי איפה לתקוע אותן אהבתי לשחק כדורגל.

שיטת הלימוד ב"בורסה"

ב"בורסה" היתה שיטת לימוד מיוחדת במינה. היה לנו חוג ללימוד עצמי אוטודידקטיות. מאז שלמדתי לקרוא אני זוכר את עצמי קורא. בבית הספר היסודי קראתי בזמן השיעורים: שמתי את הספר מתחת לשולחן, ופעמים רבות תפסו אותי ולקחו ממני את הספרים. בחוג ללימוד עצמי יכול היה כל חניך ללמוד מה שעניין אותו. כולם קיבלו אפשרות להרצות. אני, למשל, הרציתי פעמיים על לואי פסטר. כל הרצאה נמשכה שעה וחצי. הכנתי את ההרצאות מתוך ערימת ספרים.

(המשך בעמוד הבא)

ליל הסדר אורגן אצלנו, על ידי מנצח המקהלה שלנו, פרופ' שפרברג, כהצגה גדולה. כחצי שעה לפני הסדר הכללי, ערכנו סדר לפני שורה של מכובדים כמו אלכסנדרוביץ', שבאו לראות את ההצגה.

אנה פוירשטיין
(קולומביה, 1891- בלז'ץ, 1942)

אחיותיו של קפליצקי, שהגיעו גם הן לחזות בהצגה שלנו, הביאו לכל

ילד שוקולד, ועמדו על כך שכל ילד יקבל את השוקולד שלו מידיהן. גברת פוירשטיין המנהלת, שהקפידה מאוד על תזונה בריאה, השתגעה כשראתה את זה. היא רצתה לקחת את השוקולדים למחסן ולחלק אותם אחר כך, אבל הן לא הסכימו. בכל ראש השנה ופסח קיבלנו בגדים חדשים. בגדיו של כל ילד סומנו בראשי התיבות שלו.

למדנו בבית הספר היהודי היסודי, בשפה הפולנית, שברחוב מיודובה 36. התלמידים היו יהודים וצוות המורים מעורב, יהודים ופולנים. לא אהבתי ללמוד, אך אהבתי מאוד לקרוא וקראתי הרבה: היסטוריה, ספרות, גיאוגרפיה וטבע. לעומת זאת, מתמטיקה, גיאומטריה וציור היו מקצועות בעייתיים. אהבתי להיסטוריה היתה עד כדי כך גדולה, שלפעמים נתתי הרצאה היסטורית על החגים הלאומיים הפולניים.

בבית היתומים למדתי את הדברים הבסיסיים ביותר: להתרחץ ולהתלבש, להיות מסודר, ללבוש את הבגדים שלי, מחויבות ללימודים, הכנת שיעורי הבית בכיתות הלימוד בתוך בית היתומים אחרי שעות הלימודים, ועוד.

"בורסה"

בגיל 13 הועברתי מבית היתומים ל"בורסה", אך המעבר לא היה חלק. התנאים האובייקטיביים בשני המוסדות היו שונים: התנאים ב"בורסה" היו טובים פחות, והייתי צריך גם ללכת לעבוד.

התקבלתי לעבודה במסגרריה של אחד ממשפחת שטיגליץ, ושם למדתי מכניקה עדינה. המסגרריה היתה ברחוב קרקובסקה ליד בית החולים של הנזירים ממסדר הבוניפרטים שהיה צמוד לכנסייה הבוניפרטית.

במקביל התחלתי ללמוד לימודים משלימים בבית הספר שברחוב בונרקה פינת רחוב קאלבריסקה. בית הספר שנוסד ב-1932, ולמדו בו ילדים יהודים ופולנים.

מה"בורסה" לבית הספר נסעתי בחשמלית, אך לפעמים, כשרציתי לחסוך את עשרת הגרושים של הנסיעה בחשמלית, הלכתי ברגל.

זאב האס, חניך ה"בורסה" (סיום)

לא נעלי ספורט ולא כדור מתאים, אבל זה לא הפריע לנו ושיחקנו הרבה כדורגל.

הדגש בחיי היה אז על ספורט וקריאה. עם בנות לא היתה לי הצלחה גדולה, פה ושם איזו בחורה אבל לא מי יודע מה. הייתי מופנם ומלא בעולמי הפנימי, והיה לי קשה לחלוק אותו עם אחרים.

כל זה התאפשר אך ורק הודות לקהילת יהודי קרקוב, קהילה מעולה, רוחנית, נדיבה ובעלת מסורת נהדרת של תרומה ומחשבה יהודית מבחינת תוכנה המוסרי, עזרה הדדית ותמיכה. התוכן והמוסריות של הקהילה היהודית צמחו מתוך חייה בתוך שנאת הגויים, ולמרות השנאה.

תנועות נוער

ציוני גדול לא הייתי, ופלשתינה בשבילי היתה מושג לא רלוונטי. לפעמים הלכתי לתנועת "פועלי ציון", וזאת רק בגלל החברה וכדי לפגוש בנות. רק כשהגעתי ארצה, לאחר המלחמה, הפכתי לציוני. עד אז, הייתי בעיקר פולני. אהבתי היסטוריה פולנית, ידעתי בעל פה את אלף שנות פולין וראיתי עצמי כהיסטוריון פולני. יידיש לא ידעתי ודיברתי רק פולנית. בבית הספר למדתי גם גרמנית, ואפילו ידעתי לכתוב ולקרוא, אבל לא השתמשתי בשפה וראיתי את עצמי כאינטלקטואל פולני.

טיולים

בכל שנה בחופשת הקיץ נהגנו לצאת לשבועיים באזור הקרפטים והטטרה. ה"בורסה" שכרה בקתה שממנה יצאנו לטיולים רגליים, מצוידים במפות ובסימונים הצבועים על העצים שלאורך השבילים, נסענו ברכבל וטיפסנו על הרים.

עזיבת ה"בורסה"

שהייתי ב"בורסה" בשנים 1934-1937. אחותי הגדולה טיפלה בכל הסידורים וכשיצאתי מה"בורסה" הגעתי אל דודתי ובעלה הקצב בפודגוז'ה, ובביתם התגוררתי עד המלחמה. היתה לה דירה בחצר בניין בתנאים לא טובים במיוחד, ואני ישנתי במטבח על מיטה מתקפלת. המשכתי לעבוד בבית החרושת לכפתורים אך הייתי תלוי בדודי ודודתי.

המלחמה ואחריה

כשפרצה המלחמה ברחתי מזרחה והגעתי לעיירה שהייתה כבר בשטח השליטה הרוסי, בעיירה זו חיה משפחתי של אבי מנישואיו השניים, ושם פגשתי את אחי החורגים. אלה העבירו אותי ללבוב, ואז נסעתי לרוסיה. שם הטלטלתי ממקום למקום עד לסיום המלחמה.

חזרתי לפולין עם סיום המלחמה ובשנת 1948 הגעתי לישראל. כאן מצאתי בית ושייכות. הקמתי משפחה ושיקמתי את חיי.

ראיינה: נורית אשכנזי

בגיל 15 קראתי את רומן רולן, את הביוגרפיה של בטהובן וספרים אחרים, והקריאה היתה היסוד להתפתחותנו. היתה בינינו מעין תחרות על ידע, וכל אחד ניסה להראות כמה הוא יודע יותר מהאחרים. את הספרים שאלנו מתוך הספרייה העשירה שהיתה ב"בורסה".

כשהתחלנו להיפגש עם בחורות התפארנו בפניהן במספר ובטיב הספרים שקראנו. זה היה הרכוש הגדול ביותר שהיה לנו. לא היה לנו משהו אחר להתפאר בו: לא בבגדים המכוערים שלנו, לא בכסף ובבית שלא היו לנו. יכולנו להתפאר בספרים שקראנו ובידיעות שלנו. אני זוכר שבמפגשים החברתיים שלנו סיפרתי על מה שקראתי, ואנשים הקשיבו לי.

הבית ברחוב פודבז'ה 6 Podbrzezie ובחזיתו של לזכרו של הפטרון סיני זיגמונט אלכסנדרוביץ. על השלט נכתב, בעברית ובפולנית: "בבנין זה היה בתקופה שבין שתי מלחמות עולם 'בורסת יתומים' של בעלי מלאכה, מוסד יהודי וציוני ליתומים בגילאי 14-18, שבו חיו, למדו ורכשו מקצוע.

לזכרו של סיני זיגמונט אלכסנדרוביץ' (1877 קרקוב-1946 תל אביב) פולני ויהודי, חבר מועצת העיר קרקוב, אשר פתח לבו וידו לכל אדם ומטרה. ה'פרס' של נערי ה'הבורסה'.

חיי התרבות שלנו כללו הליכה לתיאטרון פעם בחודש, והעלאת הצגות. למשל, הצגנו את "דון קישוט" ביידיש, בהנחייתו של אחד השחקנים מהחבורה הוילנאית ("וילנער טרופע") שהגיעה להעלות את "המכשפה" מאת גולדפאדן באולם התיאטרון היהודי בקרקוב. עד אז שיחקנו תמיד בפולנית, והשחקן הזה לימד אותנו לשחק את "דון קישוט" ביידיש. פעם בשבוע נהגנו ללכת לקולנוע.

בשבתות הלכתי לפעמים לבקר את סבתא בפודגוז'ה. לעתים שיחקתי כדורגל עם חברים בתפקיד קיצוני ימני, במגרש צדדי ליד "מכבי". ב"מכבי" לא איפשרו לנו לשחק, וחיפשנו כל מיני מגרשים ריקים לשחק בהם. שיחקנו, למשל, ברחבות שליד גבעת קושצ'יושקו, או בפודגוז'ה. תנאים למשחק לא היו לנו: לא מגרש קבוע,

העתונות היהודית בקרקוב בשנים 1918-1939

ולאכולוסיה הפולנית. שני הבטאונים "כווילה" (רגע) בלבוב ו"נובי דזיניק" בקרקוב נוסדו אז בגליציה.

כבר לפני מלחמת העולם הראשונה, ובעיקר בתקופה שבין שתי מלחמות העולם ראו אור בקרקוב כתבי עת רבים, ביניהם שבועונים וירחונים, רובם בפולנית ומיעוטם ביידיש ובעברית. פרסומים אלה יצאו לאור על ידי מפלגות, סיעות, תנועות נוער ואגודות מקצועיות, אך השפעתן היתה מוגבלת בשל היקפם הצנוע והעובדה שהיו מיועדים לחוג מסוים.

בתקופה שבין שתי מלחמות העולם ראו אור בקרקוב למעלה מ-60 עתונים, מהם 34 כותרים – למעלה ממחצית – בשפה הפולנית, 24 עתונים (36%) התפרסמו בשפה היידיש, 5 פרסומים היו בשפה העברית, 2 פרסומים היו בפולנית-יידיש ופרסום אחד בפולנית-עברית. עוד עולה כי 17 כותרים בשפה הפולנית (50%) היו ירחונים, 8 היו שבועונים, 3 – דו-שבועיים ורק 3 היו עתונים יומיים.

ועוד, מחצית מהכותרים הופיעו במשך שנה אחת בלבד, 8 כותרים המשיכו להופיע במשך שנתיים, 2 כותרים החזיקו מעמד 3-4 שנים ורק 5 כותרים התפרסמו במשך 10 שנים ומעלה, כשהחשוב שהאריך ימים מכולם, למעלה מ-20 שנים, היה "נובי דזיניק" שהחל להופיע ב-7 ביולי 1918 והופיע ללא הפסקה עד 2 בספטמבר 1939.

התנועה הסוציאליסטית היהודית הוציאה לאור, החל מדצמבר 1918, שבועון בשם "Nowy Zycia" (=חיים חדשים). העתון הופץ במהדורה של 3,500-4,000 עותקים וקהל הקוראים העיקרי שלו היו הפועלים. העורך: הנריק שרייבר, והכותבים היו: אינג' אלכסנדרוביץ', יעקב ברוס, וילהלם אלכסנדרוביץ', ז'יגליקסמן, בוריס יופה, לאון פיינר ומיכאל שולדנפריי. במאי 1919 אוחד השבועון עם השבועון הוורשאי "קול הבונד".

הגליון Zjednoczenie (=איחוד), ראה אור במשך מספר חודשים בשנת 1919, ועורכו היה אדם קאופמן והוא יועד לאכולוסיה היהודית המתבוללת. דו-שבועון "המצפה" בשפה העברית, שנערך

מאז ומתמיד הקהילה של יהודי קרקוב הייתה קהילה הטרונגנית וכללה שכבות תרבותיות-חברתיות שונות. הייתה שכבה רחבה של אורתודוקסים שעסקו בלימוד תורה ותלמוד, נמנעו מקריאת ספרות חיצונית ועיתונות, והתעניינו רק מעט במאורעות ההסטוריים שהתחוללו; שכבת הסוחרים ובעלי המלאכה, ששלחו את ילדיהם ללימודים בחדר או בבתי ספר יסודיים-ממשלתיים ולבתי ספר תיכוניים, היו פתוחים לרוחות הקידמה. בנוסף היתה בעיר גם שכבה של אינטליגנציה יהודית, שלקחה חלק פעיל בחיים הפוליטיים והחברתיים, היתה בקיאה בספרות הגרמנית של אותה תקופה, והושפעה מהספרות הלאומית פולנית שדגלה בחופש, שוויון ואחוה.

שתי הקבוצות האחרונות היו את רוב הקוראים הקבועים של העיתונות הגרמנית והפולנית, שהגיעו לקרקוב מווינה, פראג וממורבסקה אוסטרבה, והעיקריים שבהם: "נויה פרייא פרססה" – שבו כתב ד"ר בנימין זאב הרצל, ו"מורגנצייטונג". באותה תקופה, לפני ואחרי פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ראו אור בקרקוב כמה עיתונים בעלי רמה פובליציסטית גבוהה. עורכי העיתונים ידעו כי רבים מקוראיהם הם יהודים, ולפיכך לא הובלטה הנימה האנטישמית, ובכלל תחת שלטון קיסר אוסטריה הייתה האנטישמיות חריפה פחות מאשר ברוסיה ובפולין הקונגרסאית שתחת שלטון רוסיה. עם סיום מלחמת העולם הראשונה החלו רוחות ריאקציה ואנטישמיות נושבות גם בקרקוב.

השינויים הפוליטיים – הקמת פולין העצמאית – הביאו את האוכלוסיה היהודית בגליציה להכרה כי עליהם להתלכד וליצור מכשיר לביטוי שאיפותיה ודרישותיה. בנוסף, השפעתה של העיתונות הגרמנית נחלשה, עיתונים שמרניים שהתחשבו בעבר בקוראיהם היהודים, נקטו לשון אנטישמית שהייתה באופנה ברחבי המדינה, וקמו עיתונים לאומניים שעיקר פעולתם הייתה הסתה פרועה נגד היהודים. גם הכנסיה לקחה חלק פעיל בליבו רגשות אנטי-יהודיים.

כך נולד הרעיון של הקמת עיתונות יהודית בשפה הפולנית – שפה שהייתה מובנת לשלטון

בידי שמעון מנחם לאור, יצא לאור בשנים 1904-1922, בהפסקות.

אחד השבועונים החשובים שראו אור בשנים 1913-1939 היה שבועון הסוחרים של מערב מאופולסקה "Przegląd Kupiecki" (=סקירת מסחר); חברי המערכת היו הנריק רימלר, הנריק שנקר, יוסף סורסר, לאון הס, יוסף הלר וארנולד טלר. תפוצת השבועון נעה מ-1,300 גליונות ועד ל-5,200. בשבועון התפרסמו ידיעות כלכליות וחברתיות, לצד פרסומות.

"די יודישע שטימע" (=הקול היהודי) היה שבועון ביידיש, שראה אור בשנים 1927-1929 וסיקר, ב-4 עמודיו, את פעולותיה של הקהילה היהודית בקרקוב וקהילות נוספות בגליציה. המוציא לאור היה דוד רוזנפלד, העורך שמואל פאוסט, כתובת המערכת: רחוב קטו'ינה 2 והשבועון הודפס בדפוס מ. דויטשר ברחוב בוז'ו ציאלה 10.

בשנת 1921 החל ארגון נכי המלחמות, האלמנות והיתומים היהודים להוציא לאור, בקרקוב, וורשה, לבוב ווילנה, כתב העת בפולנית וביידיש "Inwalida Zydowski". בשל קשיים כלכליים הופסקה הוצאתו לאור עד שנת 1926 ואחר כך הופיע, באופן לא סדיר, עד שנת 1937. עורכיו היו תאודור מולקנר, יעקב בכנר ואיזידור לאוכטנר, וכתובת המערכת הקרקובאית הייתה סקבינסקה 2.

(המשך בעמוד הבא)

העתונות היהודית בקרקוב בשנים 1918-1939 (המשך)

הודפס בהיקף של 18-30 עמודים וכלל מאמרים וזיכרונות על חלקם של היהודים בהקמת פולין העצמאית.

עתונים שיועדו לציבור הסוחרים **"Głos Kupiecki"** (=קול הסוחרים), בעריכתו של ליאון לרהפט, שרק גליון אחד ראה אור בשנת 1935, והירחון **"Głos Detalisty"** (=קול הקמעונאי) שראה אור על ידי אגודת הסוחרים הזעירים בקרקוב. ירחון זה יצא לאור בשנים 1937-1939 בפורמט של 8 עמודים, שהוקדשו לבעיותיהם של הסוחרים הזעירים ולמידע על האגודה. הכותבים היו, בין היתר: איגנץ שווארצברט, איזידור גוטליב, מאוריצי פישר, שמעון דורסטנפלד, רובין ליפקינד והנריק טאובן.

אחד המועמדים בבחירות של שנת 1935 היה הציוני ליאופולד שפירא. כדי לתמוך במועמדותו הוציא הוועד היהודי לבחירות בקרקוב עתון בשם **"גזטה ז'ידובסקה"** (=עתון יהודי). עורך העתון היה לאון לרהפט, העתון ראה אור כל יומיים, עד לסיומן של הבחירות, והודפס במהדורה של 16,000 גליונות. שפירא הפסיד.

בשנים 1934-1939 ראה אור השבועון הציוני **"נאשה טריבונה"** (=בימתנו) בעריכת יעקב רובין, יאן בדר, אברהם רוזמן ושלוש רוזנפלד, שתקף את העתונות היהודית על שלא היתה ימנית דיה. השבועון, בן 8 עמודים, הופץ ב-1,500 עותקים. מפברואר 1934 ועד אוגוסט 1939 ראה אור השבועון **"Trybuna Narodowa"** בהוצאת "ברית הצוהר" ועורכו היה ד"ר אברהם רוזמן ואחר כך ד"ר מ. בוכוויטץ.

ארגון בעלי נדל"ן בקרקוב הוציא לאור, בשנים 1937-1939 ובתפוצה של 500-2000 גליונות, מידעון לבעלי נדל"ן, בהן נדונו ביות של בנייה, דיירים, מינהל, מיסים ועוד.

בשנים 1935-1937 ראה אור, בתפוצה של 600 עותקים, **"Biuletyn Urzędnicy"** (=בולטיין הפקידים) בהוצאת ארגון היהודים השכירים בקרקוב.

(המשך בעמוד הבא)

דיווח על תנועת הפועלים היהודים. בשנת 1928 הועברה הוצאתו לאור של הירחון לורשה, ושם המשיך הירחון לראות אור עד לשנת 1932 בשם **"Nasza Walka"** (=המאבק שלנו).

ב-נובמבר 1925 החל להתפרסם הירחון **"צופים"** בעריכתם של שני משכילים: ד"ר קלמן שטיין וד"ר רובין וולף. תפוצת הירחון החודשית הייתה 1,050 עותקים בהיקף של 36 עמודים. הירחון שרד רק שנה אחת ונסגר בנובמבר 1926.

המפלגה הציונית **"התאחדות"** פרסמה ביוני 1927 את הבטאון **"Nasz Przegląd Żydowski"**. החל ממאי 1935 ועד למאי 1936 התפרסם **"נאשה וולקה"**, והמוציא לאור של שני אלה היה מנשה הולנדר.

ארגון **"בני ברית"** הוציא לאור, תקופה קצרה בלבד בשנים 1929-1928, כתב עת במהדורה של 1,150-1,000 עותקים. לא ידוע מדוע הופסקה הוצאתו לאור, אך בשנת 1938 נעשה ניסיון לחדש את ההוצאה לאור של כתב עת. רק גליון אחד הודפס, בעריכתו של רודולף ברס.

לודוויג מנשה היה העורך של הירחון **"קן היסוד"** שרק גליון אחד שלו ראה אור בשנת 1931, ומטרתה הייתה לדון בבניית החיים בפלשתינה.

בשנים 1931-1935 יצא לאור כתב עת **"רוף"** (קריאה) ששימש בטאון לרעיונותיה של ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים, שמקום מושבה היה בקרקוב. גם כתב עת זה נוסד על ידי ד"ר יצחק שוורצברט. כתב עת אחר שיצא לאור על ידי הסתדרות "הנוער העברי" היווה כלי ביטוי לשאלות הנוער.

רק גליון אחד של ירחון שהוקדש לספרות, תרבות ואמנות **Rzut** ראה אור בשנת 1934 במהדורה של 1000 ו-32 עמודים, בעריכתו של חיים קורנרייך. בירחון הודפסו שירים, סיפורים, פיליטונים, מאמרים המוקדשים לספרות ולפילוסופיה.

מ-יוני 1934 ועד נובמבר 1938 ראה אור בולטיין של האגודה היהודית קרקוב-שליה למשתתפים במאבק לעצמאות פולין. העתון

כתב העת היה בן 16-6 עמודים, ועסק בעיקר במידע על עזרה וסיוע לחברים – הטבות, הלוואות וזכויות, וקהל קוראיו היו לא רק יהודים אלא גם פולנים.

בשנים 1923-1937 הוציא לאור ארגון בעלי המלאכה והתעשיינים את הירחון **"Rękodzieło i Przemysł"** (=בעלי המלאכה והתעשיינים), העורך האחראי היה יוליאן גולדשטיין ולצידו ערכו תאודור דמביצר, ווילהלם האוברגר. כתובת המערכת היה רחוב פודב'זיה 6 בקז'ימייז' והירחון הודפס בדפוס יוסף פישר ברחוב גרודצקה 62, ובתפוצה 1000-2000 גליונות, 12-8 עמודים בכל ירחון. מאמרי הירחון הוקדשו בעיקרן לדיווח על מצב התעשייה, מצבם של היזמים העצמאיים, דיווחים של לשכת המסחר ושל לשכת התעשייה.

בשנים 1924-1927 פרסמה תנועת הבונד הקרקובאית את הירחון **"Walka"** (=מאבק). עורך הירחון היה עמנואל שור, ובין הכותבים היו איגנץ אלכסנדרוביץ, ז'יז' גליקסמן, לאון הרץ, שמעון מנדלסון ולאון פיינר. תפוצתו של הירחון הייתה 1,750-2,200 גליונות והעתון התרכז בדיווח על בעיות פוליטיות וכלכליות, ועיקרו היה קו אנטי ציוני. בירחון היו מדורים קבועים וביניהם מדור ביקורת פרסומים וספרים ומדור

העתונות היהודית בקרקוב בשנים 1918-1939 (המשך)

יוני 1939, פרסמה אגודת הנוער העברי "עקיבא" את "דברי עקיבא" - תחילה כשבועון ואחר כך כדו-שבועון, בתפוצה של 1,300-2,000 עותקים ובהיקף של 16-32 עמודים. העורכים היו איגנץ נויכהאוזר, אחריו יהודה אורנשטיין והעורך האחרון היה שמעון דרנגר. פרסום נוסף של אגודת "עקיבא", בשנים 1934-1935, היה דו-שבועון בשם "הצעירים", שהופץ ב-1,600 עותקים והיה בן 16 עמודים.

בתקופה שמאפריל 1937 ועד יוני 1939 ראה אור בקרקוב שבועון לילדים "Okienko Na Świat" (=חלון לעולם), בעריכתו של הנריק פרומוביץ-שטילר. השבועון הודפס ב-1,000 עותקים, בהיקף של 8-16 עמודים, וכלל נושאים כגון: תאטרון לילדים, סופרים וספרים, מבט לעולם הטבע, העולם הטכני ועוד. בשבועון התפרסמו גם ידיעות ומאמרים על הנעשה בעולם היהודי, היסטוריה יהודית ותרבות יהודית. בין הכותבים היו חיים נחמן ביאליק, אנה ניכטהאוזר, נינה שמולביץ, מאוריצי שימל ואלזה הלינגר.

בגליון הבא על "נוביני דז'ינניק"

על פי מאמרה של סבינה קבייצין
Sabina Kwiecien

הוציא לאור, מפברואר 1937 ועד נובמבר 1938, ירחון בשם "Gazeta Gminna" (=עתון הקהילה) שהופץ ב-6,000 עותקים ודיווח על פעילותה של הקהילה היהודית.

בפברואר 1938 נוסד על ידי התנועות הציוניות השבועון "Glos Jednosci" (=קול של אחדות); באוקטובר 1938 נוסד בעיר דו-שבועון בשם "צופים" שראה אור על 1939, והודפס ב-2,000 עותקים. במשך שלושה חודשים של שנת 1938, מאוגוסט ועד אוקטובר, ראה אור השבועון הרוויזיוניסטי "Ku Wolnosci" (=למען החופש), בעריכתו של ליפמן בוסק, היה בן 4 עמודים וכלל מידע על האוכלוסיה היהודית, על הציונות ועל הנעשה בפלשתינה.

אגודת הנוער העברי "עקיבא" פרסמה ירחון בשם "הנוער", ובו מידע על התנועה הציונית. העורך היה אלברט הוכמן, והירחון ראה אור מפברואר 1926 ועד נובמבר באותה שנה, בסך הכל 4 גליונות, בתפוצה של 1,000-700 עותקים, בתכולה של 24-32 עמודים. לצד כתבות התפרסמו בירחון גם תמונות.

שנים אחר כך, מנובמבר 1933 ועד

שבועון פועלי פלשתינה בשם "Nasza Walka" (=המאבק שלנו) ראה אור מחודש מאי 1935 ועד חודש ינואר 1936. כתובת המערכת: רחוב דיוור 3, העורך היה ד"ר אוזיאש שפירא, העורך האחראי: דוד ברמן והמוציא לאור "התאחדות" - מנשה הולנדר, והשבועון היה בן 8 עמודים.

כתב עת לענייני כימיה "Czasopismo Chemiczne" ערך מריאן רוטנברג, והוא התפרסם באופן לא סדיר בשנים 1937-1939. מטרתו העיקרית של כתב עת זה, שכלל 24-32 עמודים, הייתה להגביר ולעודד את העניין בכימיה, בין היהודים וגם הפולנים, וכך התפרסמו בו מאמרים הנוגעים לנושא וכן ביוגרפיות של כימאים ידועים.

אגודת הספורט היהודי "מכבי" בקרקוב הוציאה לאור, בשנים 1937-1936, ירחון בשם "Trybuna Makkabi" (=במת מכבי), בו התפרסם מידע על האודה ופעולות המועדון בתחומים השונים: שחיה, כדורגל, סקי, אתלטיקה קלה ורכיבה על אופניים. בירחון התפרסמו ידיעות על אירועי ספורט במטרה לעודד הצטרפות לפעילות ספורטיבית.

הקהילה היהודית של קרקוב

יהודי קרקוב מציינים את פתיחת האוניברסיטה העברית על הר הצופים

פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים צוינה בקהילה היהודית בקרקוב, כמו בקהילות יהודיות אחרות. בעיתונות התפרסמה תוכנית החגיגות כלהלן:

1. ביום שלישי 31.3.1925 באולם הגדול, החגיגות תחלנה בשעה 8 בערב.

2. ביום רביעי 1.4.1925 בשעה 11 לפני הצהריים - מפגש עבור תלמידי הגימנסיה העברית.

3. ביום רביעי 1.4.1925 תפילה בטמפל. התחלה בשעה 8 וחצי בבוקר. את הדרשה ישא הרב ד"ר שמואל צבי שמלקיש (שמלקס).

4. במוצאי שבת 4 באפריל תתקיים חגיגה באולם התיאטרון הישן, בשעה 8 בערב.

5. ביום ראשון 5 באפריל בשעה 11 תערך תהלוכה גדולה.

6. ביום שלישי 7 באפריל תתקיים אסיפת חברי בני ברית.

Uroczystość otwarcia Uniwersytetu Hebrajskiego w Krakowie
Program uroczystości ku uczczeniu otwarcia Uniw. Hebr. w Krakowie.

1) We wtorek, dnia 31 marca 1925 w Wielkiej sali Kahału — Uroczysta Akademia hebrajska. Początek o godz. 8-ej wieczór.
2) We środę, dnia 1 kwietnia, o godz. 11-ej przedpoł. — Poranek dla uczniów Gimnazjum hebrajskiego.
3) We środę, dnia 1 kwietnia — Nabożeństwo w tempłu. Początek o godz. 8 i pół przedpoł. Kazań wygłosi rabini dr Schimmler.

4) W sobotę, dnia 4 kwietnia — Uroczysta Akademia z udziałem p. H. H. H. w sali Starogo Teatru. Początek o godz. 8-ej wieczór.
5) W niedzielę, 5 kwietnia, o godz. 11-ej przedpoł. Wielki Wiec manifestacyjny.
6) We wtorek, 7 kwietnia Uroczyste Zebranie członków Stow. „Bnei Brith-Solidarność”.

Numinacya z okazji otwarcia Uniwersytetu Hebrajskiego

Komisyja ŻFN. w Krakowie wzywa wszystkich Żydów naszego miasta, by zaopatrzyli się w nalepki z odbitką uniw. hebr., które należy ozdobić szyby okienne w dniu 1 kwietnia. Komisyja ŻFN. spodziewa się że społeczeństwo żydowskie w Krakowie da posłuch temu wezwaniu tak, jak to się dzieje na całym świecie.
Nalepki są do nabycia w biurze ŻFN. (Stradom 15) oraz u firm:

Fortgang, księgarnia, ul. Krakowska 32.
Kranz, Gł. trafik, Krakowska 17.
Faust, księgarnia, Krakowska 13.
Hoffman, trafik, Wolnica 2.
Manne, skład papieru, Krakowska 1.
Bloch, agencja dzienników, Gertrudy 38.
Frankel trafik, Stradom 11.
S. Wiener, skład kapeluszy, Stradom 5.
Rosenblum, trafik, Grodzka 40.

ספרים, רבותי, ספרים

בהמיר ארץ ובמוט הרים, אליעזר צוריאל; הספר יצא לאור בסיועם של יד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה וארגון יוצאי קרקוב בישראל, תשנ"ט.

את ספרו החל אליעזר לכתוב כשהוא כבר בן 73 כשהוא רושם את קורותיו ואת כל מה שידוע לו על המשפחה ועל האנשים שנפגש עמם בדרכו, כפי שהם זכורים לו, ואלה שהשפיעו על חייו.

צוריאל, שהיה בן 16 כשפרצה המלחמה, מספר בספרו על משפחתו, שהייתה משפחה יהודית אורתודוקסית; מרחיב על קורותיהם וגורלם של בני משפחתו בצל מלחמת העולם הראשונה;

מתאר חוויות ילדות בקרקוב היהודית בין שתי מלחמות העולם, תיאור חיי היום-יום מנקודת מבט של ילד, הבית בו התגורר, ההווה השכונתית והזרמים השונים, לימודים ב'חדר' ואחר כך בגימנסיה 'תחכמוני'; שנות ההתבגרות כוללות חברות בתנועת הנוער 'השומר הדתי', חוויות משנות השלושים בקרקוב על רקע עליית הנאציזם, מבוכת הציבור היהודי וגילויי אנטישמיות ברחוב; המחבר מרחיב על החיים בצל האיום הגרמני והחיים תחת הכיבוש, וגורלו וגורל משפחתו לאחר גירוש חלק מיהודי קרקוב, כשהוא ומשפחתו עוברים לעיר טרנוב, והחיים בגטו בטרנוב.

פרקיו האחרונים של הספר עוסקים בהרהורים של צוריאל על התנהגות הציבור היהודי החיים במחנות, השחרור ובניית החיים בישראל.

הידעתם?

בריונים את הרובע היהודי, מכיוון בית הקברות, כדי לפרוץ את דלתות בית הכנסת ולגזול את אוצרותיו. פחד ירד על רחוב היהודים.

השמועה הגיעה גם לאוזני רבי אייזיק, אשר הסתגר שעה ארוכה בביתו של רב הקהילה, רב יום-טוב הלר, ויצא כשתוכנית בידו. בלילה הסתגרו היהודים בבתיהם והציצו דרך החלונות לכיוון בית הקברות.

בחצות הלילה נשמעו קולות של חבורת שיכורים, צחוק ולעג ושירים גסים. את הדרך של בית הקברות האירו אורות עמומים של מספר פנסים. כשהחבורה העליזה החלה להתקרב לחומה, קמו לפתע, מאחורי המצבות, "רוחות מתים" לבנים כשלג, ובצעקה אדירה החלו רצים בכיוון הגויים, כשבידיהם מקלות עבים. הפרחחים הפולנים, שסבורים היו כי המתים קמו מקברים, החלו בורחים בפחד ובבהלה וה"רוחות" רדפו אחריהם עד מחוץ שטח בית הקברות.

היו אלה תלמידי הישיבות, אשר בעצת הרב התעטפו בסדינים לבנים וארבו לבריונים מאחורי המצבות.

בכתבה שהתפרסמה לפני כשלוש שנים בקרקוב ב-
<https://dziennikpolski24.pl/czulent-faszerowany-szczupak-i-strudel/ar/10029638>
נכתב כי את הנקניק הטוב ביותר אפשר היה לקנות אז, לפני המלחמה, אצל ווילדשטיין Wildstein, ולסעוד אפשר היה גם אצל ווייסברוט Weissbrod ופיילגוט Feilgut.

כיצד היו עוצרים מגיפה בקרב האוכלוסיה היהודית של קרקוב: כמו בקהילות יהודיות אחרות, היה נהוג, כמעט עד שנות מלחמת העולם הראשונה, לערוך טקסי נישואין של בני זוג עניים בפתח בית העלמין, על חשבון קופת הציבור.

האמונה התפלה שקיום מצוות הכנסת כלה בבני עניים יפייס את הרוחות הרעות ויעצור את המגיפה, לא עברה מן העולם, כנראה, אפילו בקהילה עירונית גדולה ומתקדמת, כמו קהילת קרקוב.

בקהילת קרקוב היה קיים איסור רשמי מטעם הרבנות על השתתפות נשים בהלוויות, ואומנם בהלוויות של בני החוגים החרדים לא נראתה אשה בבית-העלמין.

החוגים הליברליים לא הקפידו על איסור זה. החרדים ניסו אף להיאבק נגד נוהגם של הליברלים לשתף נשים בהלוויות ובשנות השלושים המאוחרות הופיע כרוז מטעם הרבנות, שקרא לאוכלוסיה להפסיק נוהג זה, שלו ייחסו את גידול התמותה בקרב הציבור.

שש שנים ארכה בנייתו של בית הכנסת אייזיק (-1644/1638), בשל ההתנגדות החרפה של הכמורה הפולנית, וכנופיות של בריונים פולנים ניסו לפרוץ לבית הכנסת.

סמוך לחנוכת בית הכנסת על שם רבי אייזיק הגיעה אל היהודים ידיעה סודית, לפיה תקיף קבוצה מאורגנת של

